

Joanna Kuźmicka-Sulikowska
Uniwersytet Wrocławski

**WYBRANE ZAGADNIENIA PROBLEMOWE
POJAWIAJĄCE SIĘ NA TLE PRZEPISÓW KODEKSU
CYWILNEGO REGULUJĄCYCH NABYCIE PRAWA
WŁASNOŚCI (ART. 169 I 174 K.C.) W ZWIĄZKU
Z WPROWADZENIEM REGULACJI DOTYCZĄCYCH
KRAJOWEGO REJESTRU UTRACONYCH DÓBR
KULTURY**

W 2015 r. ustawodawca istotnie przeobraził kształt regulacji prawnej dotyczącej postępowania z rzeczami znalezionymi oraz kwestii związanych z własnością tych rzeczy. Nastąpiło to w wyniku uchwalenia ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych¹, która przyniosła ze sobą także zmiany przepisów Kodeksu cywilnego² w tym zakresie. Ponadto na mocy art. 27 powołanej ustawy o rzeczach znalezionych przeprowadzono nowelizację ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³, wprowadzając nową instytucję w postaci krajowego rejestru utraconych dóbr kultury i w powiązaniu z tym przypisując wpisaniu do takiego rejestru istotne znaczenie na gruncie przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących niektórych sposobów nabycia własności rzeczy ruchomych. Temu ostatniemu zagadnieniu poświęcone zostaną rozważania w niniejszym artykule. Rozwiązania te w pewnych aspektach budzą bowiem istotne wątpliwości interpretacyjne.

W tym zakresie należy zauważyć, że pierwszym – z punktu widzenia systematyki przepisów Kodeksu cywilnego odnoszących się do sposobów nabycia prawa własności – przepisem, w którym przypisano istotne znaczenie wpisowi rzeczy do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, jest unormowanie dotyczące nabycia prawa własności rzeczy ruchomej od osoby nieuprawnionej. Rozważając to zagadnienie, trzeba mieć na uwadze, że choć dopuszczenie przez

¹ Dz.U. z 2015 r., poz. 397; ustawa ta weszła w życie z dniem 21 czerwca 2015 r.; dalej powoływana jako ustawa o rzeczach znalezionych albo u.r.z.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 459, z późn. zm.), dalej powoływana jako k.c.

³ Dz.U. z 2014 r., poz. 1446, z późn. zm.; dalej powoływana jako u.o.z.

ustawodawcę możliwości takiego nabycia prawa własności może budzić pewne zastrzeżenia natury etycznej, to jednak obowiązywanie przepisu ją dopuszczającego sprawia, że instytucja ta musi być respektowana w praktyce obrotu. Jej funkcjonowanie najczęściej tłumaczy się potrzebą ochrony nabywcy działającego w dobrej wierze. Z uwagi jednak na to, że prawo własności traci w takich przypadkach wbrew swej woli poprzedni właściciel, ustawodawca ściśle reglamentuje możliwość nabycia prawa własności rzeczy ruchomej od osoby nieuprawnionej, statuując w art. 169 k.c. przesłanki takiego nabycia. Co do zasady, zgodnie z tym przepisem, jeżeli osoba nieuprawniona do rozporządzania rzeczą ruchomą zbywa taką rzecz i wydaje ją nabywcy, to ten ostatni uzyskuje własność z chwilą objęcia rzeczy w posiadanie, chyba że działa w złej wierze (art. 169 § 1 k.c.). Dodatkowe obostrzenie dotyczy jednak rzeczy zgubionych, straconych lub w inny sposób utraconych przez właściciela. W ich przypadku bowiem, oprócz spełnienia powyżej wymienionych przesłanek, ustawodawca zastrzega ponadto, że w razie gdy dochodzi do zbycia takiej rzeczy przed upływem trzech lat od chwili jej zgubienia, skradzenia bądź utraty, nabywca uzyska prawo własności tej rzeczy dopiero po upływie tego trzyletniego terminu. To dodatkowe ograniczenie nie ma jednak zastosowania do pieniędzy, dokumentów na okaziciela, rzeczy nabytych na urzędowej licytacji publicznej lub w toku postępowania egzekucyjnego (art. 169 § 2 k.c.). Przepisy te nastręczają pewnych wątpliwości interpretacyjnych. Przykładowo wskazać można na to, że z uwagi na użycie przez ustawodawcę sformułowania odwołującego się do rzeczy „w inny sposób utraconej” nie do końca dookreślony pozostaje katalog przypadków, w których wchodzi w grę powyżej wspomniany trzyletni termin⁴. Ponadto warto zauważyć, że o ile dotychczas dominował pogląd, w myśl którego w odniesieniu do rzeczy zgubionych, skradzionych lub w inny sposób utraconych możliwe jest przy spełnieniu powyżej wskazanych przesłanek nabycie prawa własności, jeśli nabywca rzeczy będzie pozostawać w dobrej wierze do końca okresu trzech lat liczonych od momentu, w którym właściciel w któryś z tych sposobów utracił rzecz⁵ (a więc przyjmowano

⁴ Warto jednak zauważyć, że w orzecznictwie podjęto próbę interpretacji tego sformułowania w kontekście powołanego przepisu, wywodząc, iż należy przez nie rozumieć inne niż zgubienie lub kradzież przypadki wyjścia danej rzeczy spod władztwa jej właściciela w taki sposób, że odbyło się to wbrew jego woli bądź w ogóle bez udziału jego woli. Jako przykłady wskazuje się tu wydanie rzeczy przez właściciela znajdującego się w stanie wyłączającym świadome lub swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, bądź pod wpływem groźby lub czyjegós podstęp (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 2004 r., V CK 431/04, „Monitor Prawniczy” 2005, nr 7, s. 349).

⁵ Nie oznacza to więc wymogu zawsze pozostawania przez nabywcę w dobrej wierze przez trzy lata, lecz od momentu objęcia rzeczy w posiadanie do chwili upływu tych trzech lat liczonych jednak nie od daty nabycia rzeczy przez tego nabywcę, lecz od dnia, w którym rzecz tę właścicielowi skradziono lub zgubił ją, lub utracił w inny sposób. Z reguły będzie to więc okres krótszy niż trzy lata, do wyjątków chyba bowiem należeć będą sytuacje, w których np. w tym samym dniu dojdzie do kradzieży danej rzeczy ruchomej i jednocześnie zbycia jej przez osobę nieuprawnioną na rzecz nabywcy pozostającego w dobrej wierze.

tu wymóg zaistnienia dobrej wiary kontynuowanej)⁶, o tyle ostatnio coraz częściej prezentowane jest odmienne stanowisko w tej kwestii. W ramach tego ostatniego podnosi się, że na tle omawianego przepisu dla możliwości nabycia prawa własności rzeczy ruchomej zgubionej, skradzionej lub w inny sposób utraconej przez właściciela za wystarczające uznać należy pozostawanie przez nabywcę w dobrej wierze jedynie w momencie obejmowania przez niego rzeczy w posiadanie⁷. Ze stanowiskiem tym jest jednak podejmowana polemika⁸. Wobec silnych kontrowersji powstających wokół przesłanek nabycia własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego należy się przychylić do postulatu doprecyzowania przez ustawodawcę art. 169 k.c. w tym zakresie⁹. Niestety, dokonując w 2015 r. nowelizacji wielu przepisów dotyczących nabycia i utraty prawa własności rzeczy, nie dokonał on żadnej ingerencji w tym zakresie, a jedynie dodał do wspomnianego artykułu kolejny paragraf. Mianowicie w myśl nowego art. 169 § 3 k.c. przepisów zawartych w § 1 i 2 tego artykułu nie stosuje się do rzeczy wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury. Teoretycznie na pierwszy rzut oka norma ta nie powinna nastręczać trudności w praktyce jej stosowania; ustawodawca *expressis verbis* wyłącza tu bowiem możliwość nabycia od osoby nieuprawnionej prawa własności rzeczy ruchomej wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury. Jednak przy bliższej analizie regulacji dotyczących tego ostatniego rejestru nasuwa się kilka kwestii problemowych, w tym zwłaszcza na tle sytuacji, w której doszłoby następnie do wykreślenia danej rzeczy z tego rejestru.

Do wspomnianego krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, zgodnie z art. 24a ust. 2 u.o.z., wpisuje się rzeczy ruchome będące: zabytkami wpisanymi do rejestru lub muzealiami, o których mowa w art. 21 ust. 1 i 1a ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach¹⁰ bądź materiałami bibliotecznymi, wskazanymi w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach¹¹, bądź materiałami archiwalnymi, o których stanowi art. 1 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach¹², jeżeli któraś z tych rzeczy została utracona przez właściciela w wyniku popełnienia przez kogoś czynu zabronionego, określonego w art. 278 § 1 i 3, art. 279 § 1, art. 280–283 albo art. 284 § 1–3

⁶ Tak m.in. S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2005, s. 168; E. Skowrońska-Bocian, [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do artykułów 1–449*¹, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2008, s. 615; J. Nadler, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2006, s. 311.

⁷ P. Machnikowski, *Nabycie własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego – dziś i jutro*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. J. Gołaczyński, P. Machnikowski, Warszawa 2010, s. 342–343.

⁸ K. Gołębiowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014, s. 369.

⁹ K. Gołębiowski, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 369.

¹⁰ Tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 972, z późn. zm.

¹¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 642, z późn. zm.

¹² Tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1506, z późn. zm.

ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny¹³. Wpis do tego rejestru następuje na wniosek któregoś z podmiotów wymienionych w art. 24a ust. 3 u.o.z., składany na urzędowym formularzu, do którego załączyć trzeba sporządzone w formie pliku cyfrowego zdjęcie utraconej rzeczy w razie, gdy stanowi ona zabytek lub muzealium, a także kopię zawiadomienia o przestępstwie wraz z dowodem złożenia go organowi ścigania albo odpis protokołu z przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie lub postanowienie o wszczęciu śledztwa albo dochodzenia, w przypadku gdy wniosek taki składa właściciel utraconej rzeczy lub osoba kierująca jednostką organizacyjną, w zbiorach bądź zasobie której rzecz ta się znajdowała (art. 24a ust. 4 i 6 u.o.z.). Sam wpis do wspomnianego rejestru następuje jednak dopiero na podstawie podlegającej natychmiastowemu wykonaniu decyzji w sprawie wpisu wydawanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 24b ust. 1 u.o.z.). W kontekście rozważanej problematyki należy jednak zauważyć, że wpis danej rzeczy do tego rejestru nie ma mocy wstecznej od dnia złożenia wniosku o dokonanie tego wpisu (a więc ustawodawca nie przewidział tu rozwiązania na kształt tego z art. 29 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece¹⁴), a co za tym idzie, należy uznać, że reguła wyłączająca możliwość nabycia własności danej rzeczy statuowana w art. 169 § 3 k.c. nie obejmuje swoim zakresem zastosowania czasu od dnia złożenia wniosku o wpis, lecz dopiero okres od faktycznego wpisania danej rzeczy do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury. W konsekwencji, zanim ten wpis nastąpi, mimo że zostaną podjęte np. przez właściciela rzeczy niezwłocznie wszystkie kroki potrzebne do ochrony jego prawa własności przed utratą w drodze zadziałania mechanizmu z art. 169 § 1 i 2 k.c., to znaczy niezwłocznie złoży on wniosek o wpis do tego rejestru, to w czasie tym, aż do momentu faktycznego wpisania do rejestru zgłoszonego przez niego utraconego dobra, może dojść do czynności prawnej nabycia przez inną osobę tego dobra, a będzie ona działała w dobrej wierze, ponieważ dobro to nie będzie bowiem jeszcze na ten moment figurować w krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury; oczywiście jeśli i inne okoliczności nabycia nie powinny wzbudzić wątpliwości nabywcy co do uprawnień zbywcy do rozporządzania daną rzeczą.

W takiej sytuacji jednak ujawnia się z całą siłą znaczenie zarysowanego powyżej sporu co do charakteru prawnego trzyletniego terminu przewidzianego w art. 169 § 2 k.c., zwłaszcza w kontekście tego, kiedy na jego gruncie przyjmować wymóg istnienia dobrej wiary po stronie nabywcy (jeśli by tej okoliczności w kontekście interpretacji art. 169 § 3 k.c. przydawać decydujące znaczenie, należy jednak zająć inne stanowisko, o czym poniżej). Gdyby bowiem przyjmować dominujący pogląd, w myśl którego dla skutecznego nabycia prawa własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego nabywca musi pozostawać w dobrej

¹³ Dz.U. z 2016 r., poz. 1137, z późn. zm.

¹⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 1007, z późn. zm.

wierze nie tylko w momencie dokonywania czynności prawnej, lecz także przez cały czas od nabycia aż do upływu trzech lat od chwili, gdy właścicielowi rzecz skradziono lub ją zgubił bądź utracił w inny sposób, i w konsekwencji przyjmować, że „późniejsza zła wiara szkodzi”, a więc utrata dobrej wiary przez nabywcę we wskazanym czasokresie wyłącza nabycie przez niego własności rzeczy, to w rozważanym kontekście istotne znaczenie będzie miał art. 24d u.o.z. W myśl bowiem tego ostatniego przepisu, od dnia dokonania wpisu w krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury nikt nie może zasłaniać się nieznajomością danych ujawnionych w tym rejestrze (co należy oczywiście odczytywać w związku z art. 24c u.o.z., zgodnie z którym rejestr ten, prowadzony w systemie teleinformatycznym, jest jawny). W rozważanym kontekście wpisanie danej rzeczy do tego rejestru sprawiałoby, że nabywcy nie można by już przypisać dobrej wiary. Co za tym idzie, w ramach tego poglądu, wymagającego dobrej wiary kontynuowanej, nie nabywałby on prawa własności tej rzeczy, jeśli zostałaby ona wpisana do wspomnianego rejestru przed upływem trzech lat od jej utraty przez właściciela. Jeżeliby natomiast rozpatrywać tę kwestię przy uwzględnieniu stanowiska wymagającego istnienia dobrej wiary nabywcy jedynie w momencie obejmowania przez niego rzeczy w posiadanie, to wpisanie tej rzeczy do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury nie wyłączałoby nabycia własności tej rzeczy przez nabywcę (chyba że właściciel wystąpiłby z powództwem windykacyjnym przed upływem wyżej wspomnianych trzech lat).

Niemniej, jak już zasygnalizowano, można się w ogóle zastanawiać, czy tak należy interpretować art. 169 § 3 k.c. w zw. z jego § 1 i 2 (a więc w sposób, gdzie kluczowe znaczenie dla oceny przejścia prawa własności rzeczy będzie miało opowiedzenie się za którymś z tych dwóch prezentowanych powyżej poglądów), czy też może wykładnia art. 169 § 3 k.c. powinna być odmienna i silniej uwzględniać ewidentną intencję stojącą za jego wprowadzeniem, to jest wzmocnioną ochronę prawa własności rzeczy ruchomych wpisanych do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury¹⁵. W tym ostatnim wypadku można by bowiem przyjąć, że jeśli w którymkolwiek momencie trwania trzyletniego okresu liczonego od utraty posiadania danej rzeczy przez właściciela, w trakcie którego określony nabywca nabył rzecz w dobrej wierze, nastąpi wpisanie tej rzeczy do wspomnianego rejestru, przestaje w ogóle wchodzić w grę możliwość oceniania skuteczności tego nabycia na podstawie art. 169 § 2 k.c., a jego § 3 sprawia, że do nabycia własności tej rzeczy po prostu dojść nie może. Za taką interpretacją silnie przemawia też charakter prawny analizowanego przepisu. Norma art. 169 § 3 k.c. została bowiem sformułowana jako zakazująca stosowania art. 169 § 1 i 2 k.c. do rzeczy wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury. Trzeba przy tym zwrócić uwagę, że w odniesieniu do większości rzeczy wpisanych do

¹⁵ Zob. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o rzeczach znalezionych oraz niektórych innych ustaw (<http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/A47A82A06CA3225DC1257C680033A-24C/%24File/2064.pdf>, druk sejmowy nr 2064 Sejmu RP VII kadencji, dostęp 17.02.2016 r.).

tego rejestru, gdyby nie ten wpis, wchodziłoby w grę zastosowanie wymogu upływu trzyletniego terminu od skradzenia rzeczy właścicielowi, aby nabywca w dobrej wierze mógł nabyć jej własność. Jak już bowiem sygnalizowano, wpisaniu do rejestru utraconych dóbr kultury podlegają rzeczy ruchome wymienione w art. 24a ust. 2 u.o.z., które zostały utracone przez właściciela w wyniku popełnienia któregoś z wymienionych w tym unormowaniu czynów zabronionych. Jako że w wyliczeniu tych czynów znalazły się: kradzież, kradzież z włamaniem, rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze, wypadki mniejszej wagi czterech ostatnich wymienionych czynów zabronionych oraz przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej lub prawa majątkowego, to należy uznać, że każdy z tych przypadków z wyjątkiem ostatniego byłby objęty zakresem zastosowania art. 169 § 2 k.c., jako rzecz, którą właścicielowi skradziono. Przy tym skutek prawny tego ostatniego przepisu, a więc efekt jego zastosowania w postaci nabycia prawa własności przez osobę, która nabyła daną rzecz od nieuprawnionego, występuje z upływem trzech lat od daty jej kradzieży. W przypadkach więc, gdy nabywca objął rzecz na początku w posiadanie w dobrej wierze, a dopiero w trakcie trwania jego posiadania doszłoby do jej wpisania do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, to co do zasady należy sprawdzać, czy w dacie upływu tych trzech lat przedmiotowa rzecz jest wpisana do tego rejestru – jeśli jest, to z mocy art. 169 § 3 k.c. nie dojdzie do nabycia jej prawa własności przez wspomnianego nabywcę (przy czynieniu tego spostrzeżenia zastrzeżono, że tak należy sytuację tę oceniać „co do zasady”, bo trzeba będzie dokonywać jej odmiennej oceny, jeśli dojdzie do wykreślenia tej rzeczy z tego rejestru, o czym będzie mowa poniżej).

W tym miejscu trzeba jednak wspomnieć, że – jak już zasygnalizowano – sytuację należy rozpatrywać odmiennie, jeśli określone dobro kultury właściciel utraci w wyniku ostatniego z wyżej wymienionych czynów zabronionych, to jest skutek przywłaszczenia. Jeśli chodzi o ten przypadek, to należy sprecyzować, że w art. 24a ust. 2 u.o.z. ustawodawca wskazuje na art. 284 § 1–3 k.k. W odniesieniu do występkę stypizowanego w art. 284 § 1 k.k. wskazuje się, że chodzi tu np. o przywłaszczenie sobie przez sprawcę cudzej rzeczy, która znalazła się w posiadaniu tego ostatniego, przypadkowo, np. właściciel pozostawił ją u niego w wyniku zapomnienia, lub przykładowo o bezprawne jej przetworzenie, zatrzymanie czy przekazanie osobie trzeciej przez sprzedaż czy darowiznę¹⁶. Z kolei przywłaszczenie kwalifikowane (sprzeniewierzenie) określone w art. 284 § 2 k.k. polega na przywłaszczeniu sobie rzeczy przez osobę, której uprzednio rzecz tę powierzono. Ostatni, art. 284 § 3 k.k. dotyczy przypadków mniejszej wagi czynów niedozwolonych stypizowanych w art. 284 § 1–2 k.k. oraz przywłaszczenia rzeczy znalezionej. Wszystkie te sytuacje objęte zakresem zastosowania art. 284 § 1–3 k.k. z punktu widzenia art. 169 k.c. kwalifikowane są w nauce prawa cywilnego pod

¹⁶ B. Michalski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222–316*, red. A. Wąsek, Warszawa 2005, s. 912.

jego § 1¹⁷, a nie § 2 (może z wyjątkiem przywłaszczenia rzeczy znalezionej, jako że w art. 169 § 2 k.c. jest mowa o przypadkach zgubienia rzeczy przez właściciela). Skoro tak, to w tych przypadkach ocenie należy poddawać to, czy w momencie zaistnienia przesłanek z art. 169 §1 k.c. (a dokładnie rzecz ujmując, najpóźniejszej z nich, którą będzie objęcie rzeczy w posiadanie przez nabywcę) przedmiotowa rzecz jest wpisana do rejestru utraconych dóbr kultury. Jeśli bowiem tak jest, to z mocy art. 169 § 3 k.c. jego § 1 nie znajduje wówczas zastosowania i nie może być mowy o uzyskaniu własności tej rzeczy przez nabywcę.

W rozważanym kontekście, a zwłaszcza w omówionych wyżej przypadkach, w których do nabycia własności rzeczy od nieuprawnionego wymagany jest upływ trzech lat, o którym mowa w art. 169 § 2 k.c., ocena prawna będzie jednak ulegać zmianie, jeśli w momencie obejmowania rzeczy w posiadanie nie będzie ona wpisana do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, a nabywca będzie w dobrej wierze, jednak później rzecz ta zostanie wpisana do tego rejestru, a następnie z niego wykreślona. W związku z tym trzeba przede wszystkim zauważyć, że ustawodawca przewiduje wykreślenie wpisu dotyczącego określonej rzeczy z krajowego rejestru utraconych dóbr kultury – na wniosek któregoś z podmiotów wymienionych w art. 24a ust. 3 u.o.z. albo z urzędu – w dwóch przypadkach, a mianowicie po pierwsze wtedy, kiedy właściciel odzyskał posiadanie tej utraconej rzeczy albo – po drugie – wówczas gdyby okazało się, że dane stanowiące podstawę wpisu do rejestru były nieprawdziwe. Przy tym, co szczególnie istotne dla tematyki prowadzonych tu rozważań, jedynie w tej ostatniej sytuacji, to jest wykreślenia wpisu z uwagi na wyjście na jaw nieprawdziwości informacji będących jego podstawą, ustawodawca znosi, i to z mocą wsteczną, skutki prawne dokonania wpisu w krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury (art. 24e ust. 3 w zw. z art. 24e ust. 2 pkt 2 u.o.z.). W związku z tym, wobec tak jednoznacznego i kategoriycznego brzmienia przytoczonej normy, należy uznać, że – *lege non distinguente* – dochodzi tu do zniesienia wszystkich skutków prawnych takiego wykreślonego wpisu, a więc także tych, o których mowa w art. 169 § 3 k.c. Nabycie więc tej rzeczy ruchomej, której dotyczył wykreślony wpis, od osoby nieuprawnionej można i zarazem trzeba więc będzie ocenić od nowa przez pryzmat art. 169 § 1 i 2 k.c., tak jakby jej wpisanie do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury nigdy nie miało miejsca. Nie tylko bowiem, że w tej sytuacji przestaje działać zakaz z art. 169 § 3 k.c., ale też nie można powoływać się na to uprzednie, obecnie usunięte, wpisanie danej rzeczy do wspomnianego rejestru, by np. próbować dowodzić w ten sposób złej wiary nabywcy.

W wyniku wykreślenia wpisu z tego rejestru z uwagi na nieprawdziwość danych stanowiących jego podstawę może się więc okazać, że nabywca jednak uzyskał prawo własności w wyniku nabycia od osoby nieuprawnionej bądź biegnie mu trzyletni termin zastrzeżony w art. 169 § 2 k.c., który jeśli minie w sposób

¹⁷ K. Gołębiowski, [w:] *Kodeks cywilny...*, s. 365.

skutecznie niezakłócony (np. w wyniku wniesienia przeciwko nabywcy powództwa windykacyjnego przez właściciela), doprowadzi do nabycia przez niego prawa własności tej rzeczy, której dotyczył wykreślony wpis. W takim wypadku nie będzie mieć żadnego znaczenia ani data wpisu tej rzeczy do wspomnianego rejestru, ani czas jego tam istnienia (który nie będzie podlegał odjęciu od wspomnianego trzyletniego terminu). Inna rzecz, że wykreślenie wpisu z rejestru utraconych dóbr kultury z uwagi na nieprawdziwość danych będących podstawą wpisu może wynikać po prostu z tego, że okaże się, iż wcale nie doszło do utraty rzeczy, której ten wpis dotyczył, przez właściciela w wyniku popełnienia któregoś z czynów zabronionych wymienionych w art. 24a ust. 2 u.o.z., a nabywca dokonał czynności prawnej jednak z osobą uprawnioną do rozporządzania przedmiotową rzeczą; naturalnie taka sytuacja w ogóle przestanie być objęta zakresem zastosowania art. 169 k.c.

Ustawodawca nie przewiduje już jednak zniesienia z mocą wsteczną skutków prawnych dokonania wpisu w krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury w przypadku, gdy wykreślenie wpisu z tego rejestru nastąpi w związku z pierwszą z wymienionych powyżej podstaw takiego wykreślenia, to jest z uwagi na odzyskanie przez właściciela posiadania utraconej rzeczy. Jest to rozwiązanie słuszne i zrozumiałe. Wpis miał chronić właściciela przed utratą prawa własności tej rzeczy, której wpis dotyczył. Jeśli więc właścicielowi udało się odzyskać posiadanie rzeczy, nie ma potrzeby dalszej ochrony przysługującego mu prawa własności, rzecz ta nie znajduje się już bowiem w posiadaniu innej osoby, a więc nie wejdzie już w grę zastosowanie przepisów, które z uwagi na posiadanie tej rzeczy przez inną osobę mogłoby prowadzić do nabycia przez nią prawa własności do niej (art. 169 § 1 i 2 k.c., art. 174 § 1 k.c.). Ponadto, by żadna taka osoba, która posiadała rzecz w czasie, kiedy była ona wpisana do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, nie mogła próbować powoływać się na nabycie prawa własności tej rzeczy na podstawie wspomnianych przepisów, skutków uprzedniego wpisania tej rzeczy do tego rejestru w tym przypadku nie znosi się.

Powyższe uwagi należy odnieść odpowiednio do sytuacji regulowanej w art. 170 k.c., z tym że z mocy jego § 2 ochronie będzie podlegać nie prawo własności rzeczy, lecz prawo osoby trzeciej obciążające rzecz ruchomą (wpisaną do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury), do przeniesienia własności której dochodzi.

Natomiast bardziej bezpośrednio można już odnieść poczynione wyżej na gruncie art. 169 § 3 k.c. spostrzeżenia do regulacji chroniącej przysługujące określonej osobie prawo własności rzeczy wpisanej do tego rejestru przed możliwością nabycia go przez kogoś innego w drodze zasiedzenia. Sama norma regulująca przesłanki nabycia prawa własności rzeczy ruchomej w drodze zasiedzenia jest oczywiście sformułowana w sposób dużo prostszy i niebudzący tylu wątpliwości interpretacyjnych co art. 169 § 1 i 2 k.c. W myśl art. 174 § 1 k.c. posiadacz samoistny rzeczy ruchomej niebędący jej właścicielem nabywa prawo

własności tej rzeczy, jeżeli posiada ją w tym charakterze nieprzerwanie od trzech lat, chyba że posiada ją w złej wierze. W tym bowiem przypadku nie budzi wątpliwości, z uwagi na sposób sformułowania tego ostatniego przepisu, że dla nabycia prawa własności posiadacz przez całe te trzy lata musi pozostawać w dobrej wierze. Jednak z mocy art. 174 § 2 k.c., wprowadzonego z kolei na mocy art. 26 pkt. 3 u.r.z., reguły przewidującej nabycie prawa własności rzeczy ruchomej w drodze zasiedzenia, wyrażonej w art. 174 § 1 k.c., nie stosuje się do rzeczy wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (dochodzi więc do wyłączenia stosowania przepisu, a nie tylko dobrej wiary, choć w domyśle niewątpliwie też). Jeśli zatem w ciągu wyżej wspomnianych trzech lat posiadania, wymaganych przez ten ostatni wymieniony przepis, nastąpi wpisanie posiadanej przez niego rzeczy do tego rejestru (lub już w momencie obejmowania tej rzeczy przez niego w posiadanie była ona tam wpisana), wyłączone jest nabycie prawa własności tej rzeczy w drodze zasiedzenia. Oczywiście tu także odnosi się poczynione wcześniej uwagi odnośnie do sytuacji, w której doszłoby do wykreślenia takiego wpisu.

Zastosowany w omówionych powyżej przepisach mechanizm jest dość interesujący. Jako że dla skutecznego nabycia na ich podstawie prawa własności rzeczy przez jej nabywcę lub posiadacza wymagane jest wystąpienie po jego stronie dobrej wiary, wydaje się, że teoretycznie nie było potrzebne wprowadzanie art. 169 § 3 i art. 174 § 2 k.c., lecz dla osiągnięcia celu, któremu normy te służą, wystarczyło już samo obowiązywanie art. 24d u.o.z. Skoro bowiem w myśl tego ostatniego przepisu od dnia dokonania wpisu w krajowym rejestrze utraconych dóbr kultury nikt nie może zasłaniać się nieznanomością danych ujawnionych w tym rejestrze, to fakt, że dana rzecz jest w nim wpisana w czasie relewantnym dla oceny dobrej wiary usiłującego nabyć prawo własności, wyłączałby możliwość powołania się przez niego na to, że był w dobrej wierze. Jeśli jednak spojrzeć na tę kwestię przez pryzmat przedstawionej wcześniej rozbieżności poglądów na temat tego, kiedy musi zachodzić dobra wiara nabywcy na gruncie art. 169 § 2 k.c., z praktycznych przyczyn lepiej się stało, że ustawodawca jednak wprowadził art. 169 § 3 k.c. W przeciwnym razie spory narosłyby wokół art. 169 § 2 k.c. przeniosłoby się na ocenę tego, czy doszło do nabycia prawa własności przez nabywcę czy też nie, w razie gdy nabywca w chwili obejmowania rzeczy w posiadanie był w dobrej wierze, ale w trakcie trwania trzyletniego terminu zastrzeżonego w tym ostatnim przepisie nastąpiło wpisanie rzeczy, którą nabył od nieuprawnionego, do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (problem ten przekładałby się też odpowiednio na sytuację, której dotyczy art. 170 § 1 zd. 2 k.c., nie powstawałby natomiast – z uwagi na wyżej wspomnianą jasność regulacji – na gruncie art. 169 § 1 k.c. ani art. 174 § 1 k.c.; w przypadku art. 169 § 1 k.c. decydowałoby bowiem to, czy w momencie objęcia rzeczy w posiadanie przez nabywcę rzecz ta była wpisana do wspomnianego rejestru – jeśli tak, to dobra wiara nabywcy byłaby wyłączona i nie dochodziłoby do nabycia przez

niego własności rzeczy¹⁸; natomiast na gruncie art. 174 § 1 k.c. wpisanie rzeczy do rejestru w ciągu biegu trzech lat wskazanych w tym przepisie wyłączałoby nabycie prawa własności rzeczy przez posiadacza). Dzięki rozwiązaniu przyjętemu przez ustawodawcę unika się ryzyka rozbieżnych ocen prawnych. Zastrzeżenie w art. 169 § 3 k.c. nie odnosi się do kwestii wyłączenia dobrej wiary nabywcy, lecz w ogóle do wyłączenia stosowania całego art. 169 § 2 k.c. Nie dojdzie zatem do nabycia własności na jego podstawie na skutek samego faktu wpisania danej rzeczy, którą nabywca objął w posiadanie, do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, zanim upłynęły statutowane w tym ostatnim przepisie trzy lata. Jak się należy domyślać, przyjęcie identycznego rozwiązania w art. 174 § 2 k.c. było już wyrazem dążenia ustawodawcy do ujednolicenia stosowanych w omawianej kwestii rozwiązań (jak bowiem wykazano, w tym przypadku nie było to konieczne i tu prawa właściciela skutecznie chroniłby już sam art. 24d u.o.z.). Ustawodawca jednak ewidentnie i konsekwentnie dążył tu do ochrony praw własności do dóbr kultury, chroniąc je przed działaniem powszechnie obowiązujących mechanizmów prawa cywilnego, które w innym wypadku (bez przyznania ustawowo takiej szczególnej ochrony) prowadziłyby do utraty tych praw. Zresztą konsekwentnym wyrazem tej idei jest też niewątpliwie rozwiązanie przewidziane w art. 223 § 4 k.c. (także wprowadzonym, jak pozostałe omówione powyżej rozwiązania, powoływaną ustawą o rzeczach znalezionych), przewidujące wyłączenie spod działania mechanizmu przedawnienia roszczenia windykacyjnego właściciela rzeczy wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury. Nie ulega wątpliwości, że przyjęcie przez ustawodawcę takich rozwiązań ochroni przysługiwanie takiemu właścicielowi prawa własności wspomnianej rzeczy; trzeba jednak mieć na uwadze, że nie przywróci mu jej posiadania, jeśli nie da się ustalić, w czyim władaniu ta rzecz się znajduje (nie będzie bowiem wiadomo, przeciwko komu kierować roszczenie windykacyjne).

SELECTED PROBLEMS EMERGING AROUND CIVIL CODE RULES OF PROPERTY ACQUISITION (ART. 169 AND 174) IN FACE OF NEW REGULATIONS OF NATIONAL REGISTER OF LOST CULTURE GOODS

Summary

This article concerns selected changes, that have arisen for civil ways to purchase property from the introduction in 2015 – by amending the law on the protection of monuments and care of monuments – a new institution in the form of a national register

¹⁸ Bądź do wygaśnięcia prawa osoby trzeciej obciążającego rzecz (jeśli chodzi o art. 170 § 1 zd. 1 k.c.).

of lost cultural property. At the same time by introducing changes to the Polish Civil Code there have been introduced the relationships between entering thing in such a register and some regulated by the Polish Civil Code ways to acquire ownership of movable property, generally excluding the possibility of acquiring ownership of things entered into this register. The article analyzes these issues against the background of art. 169 and 174 of the Polish Civil Code (this is in the context of the acquisition of movable from an unauthorized person, and by prescription), and considers the civil effects of deleting things from the aforementioned register, depending on the cause of this deletion.

BIBLIOGRAFIA

- Gołębiowski K., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2014
- Machnikowski P., *Nabycie własności rzeczy ruchomej od nieuprawnionego – dziś i jutro*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. J. Gołaczyński, P. Machnikowski, Warszawa 2010
- Michalski B., [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do artykułów 222–316*, red. A. Wąsek, Warszawa 2005
- Nadler J., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2006
- Rudnicki S., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2005
- Skowrońska-Bocian E., [w:] *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do artykułów 1–449¹*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2008

KEYWORDS

acquisition of property, national register of lost cultural property, movable property, the acquisition from an unauthorized person, prescription

SŁOWA KLUCZOWE

nabycie własności, krajowy rejestr utraconych dóbr kultury, rzeczy ruchome, nabycie od osoby nieuprawnionej, zasiedzenie